

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
ZWIAZEK KRAKOWIAN W IZRAELU
ASSOCIATION OF CRACOWIANS IN ISRAEL

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
כתובת: ת.ד. 17209 תל אביב 69051
דואר אלקטרוני: lili@lyhaber.com
טלפון: 09-9579540 פקס: 054-4436366

גליון 17, אוגוסט 2007 אלול ה'תשס"ז

נה סופה, נה סופה ופריחה

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

אזכרה לנתן גרוס ז"ל

בחלוף שנתיים לפטירתו של נתן גרוס איש קרקוב, מחלוצי הקולנוע בישראל, מוזמנים מוקיריו לערב לזכרו שיערך בסינמטק תל-אביב, רח' שפרינק 2, ביום רביעי 19.9.2007 בשעה 19.30.

בערב יוצגו הסרטים: סתיו בקרקוב, סרטו של יורם גרוס לזכר אחיו; הנחת לוח הזיכרון על ביתו של נתן ברחוב סרגו בקרקוב; נתן גרוס על מרדכי גבירטיג; מקבץ מסרטי על ההתיישבות החדשה בישראל.

נתן גרוס (1919 – 2005) במאי סרטים, תסריטאי, סופר, משורר, חוקר ומבקר סרטים. ראשון זוכי פרס האקדמיה הישראלית לקולנוע על מפעל חיים ויקר אמ"י. לקראת המפגש הופקה מהדורה קטנה ומיוחדת של סרטים שביים, בנוסף על תקליטורים שהופקו אשתד, ובהם כ-30 סרטי תעודה, וסרטו העלילתי: "הילדים שלנו" עם דז'יגאן ושומאכר. ניתן לרכוש את הסרטים בערב ההקרנה.

נא לאשר השתתפות בסינמטק תל-אביב טל': 03-6950407.

קצרים

ד"ר שיין א. מרטין מאוניברסיטת פניקס, קליבלנד ארה"ב, מבקש את עזרתכם. ד"ר מרטין חוקר את נושא ארגוני הסיוע והלימוד שהתקיימו בקרקוב בתקופה שבין שתי מלחמות העולם, ועסקו בסיוע לילדים וליתומים, כגון הבורסה, מחנות הקיץ ואחרים, במטרה להכין את הילדים לחיים בוגרים בישראל ובפלשתינה. כל מי שיש בידו חומר על הנושא, או שיכול להפנות לספרות שהתפרסמה בישראל או בפולין בנושא, מוזמן לפנות למערכת.

על יד בית הכנסת הטמפל, ברחוב מידובה 24, הולך ומוקם מרכז קהילתי יהודי. יוזמי הפרויקט הם קרן World Jewish Relief, הג'וינט והקהילה היהודית המקומית. המקום, שבו היה בעבר מקווה יהודי, אמור לשמש מקום מפגש ומועדון חברתי ויפתחו בו גם בית קפה ומסעדה.

הקומה העליונה של בית הכנסת קופה שברחוב מידובה 27, ומבני העזר הצמודים, הושכרו על ידי הקהילה היהודית בעיר, לגורם פרטי אשר מפעיל במקום 10 חדרי מלון (Mirele). עזרת הנשים של בית הכנסת משמשת כחדר אוכל לאורחים, ממנו צופים הסועדים על האולם אשר שימש כאולם התפילה של הגברים.

מי שטרם שילם דמי חבר לשנת 2007 מתבקש לעשות זאת בהקדם.

המחאה על סך 120 ₪ יש לשלוח לפקודת ארגון יוצאי קרקוב, ת.ד. 17209, תל אביב 69051.

קונצרט הצדעה לקוזלובסקי

ארגון יוצאי קרקוב יחד עם אגודת ידידות ישראל-פולין וסימפונט רעננה עורכים קונצרט הצדעה חד-פעמי לכבודו של לאופולד קוזלובסקי, הכליזמר האחרון מגליציה.

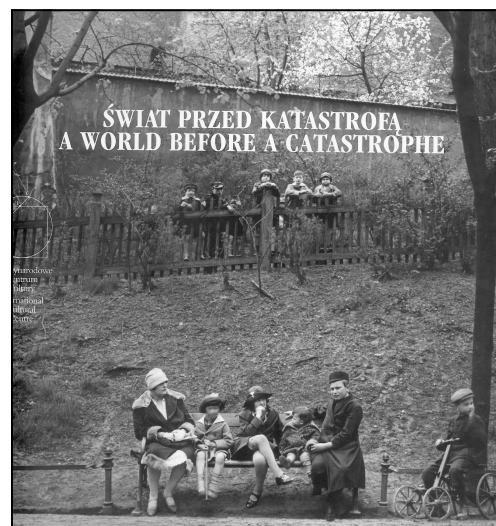
קוזלובסקי הוא בוגר בית הספר הגבוה למוסיקה בקרקוב, מנצח ופסנתרן, כתב אין ספור יצירות ומוסיקה לסרטים, ניהל וניצח על תזמורת הצבא הפולני במשך 30 שנה.

הקונצרט יתקיים ביום ב' ה-8 באוקטובר 2007 באולם משכן אומנויות הבמה ברעננה, רח' הפלמ"ח 2, בשעה 20:30. בקונצרט יקרנו קטעים מתוך הסרט עוצר הנשימה "הכליזמר האחרון", ובתום הארוע יוגש כיבוד מסורתי לצד נגינת כליזמרים ושירה בצוותא לכבודו של הכליזמר קוזלובסקי.

חברי ארגון יוצאי קרקוב יהנו ממחיר הנחה מיוחד של 85 ש"ח (במקום מחיר של 120 ש"ח). מספר הכרטיסים שעומד לרשותנו הוא מצומצם, וכל הקודם זוכה. להזמנת כרטיסים נא ללצל לסימפונט רעננה: 09-7457773.

"עולם לפני החורבן"

במרכז הבינלאומי לתרבות, בככר השוק הראשי בקרקוב, נפתחה תערוכה המציגה מאות תמונות מחיי היהודים בעיר בסוף המאה ה-19 ועד החורבן במחצית המאה ה-20. בקטלוג המלווה את התערוכה מאמרים פרי עטם של פרופ' יאצק פורחלה, פרופ' אלכסנדר סקוטניצקי, קת'ינה צימרר, ברברה זברויה, הנריק הלבסקי, אגנישקה סאבור ולוקש תומש סרוקה. התערוכה פתוחה עד 24.10.2007.

בית הכנסת על שם מיכאל הירש ציפרס

בבית תלת-קומתי אשר ברחוב אגנישקי 5 (sw. Agnieszki) שכן בית הכנסת, שנוסד בשנת 1887 על ידי התאחדות המתפללים והחסד על שם מיכאל הירש ציפרס, ואשר שימש כבית תפילה ליהודי קהילת פודגוז'ה עד לכיבוש העיר על ידי הגרמנים בספטמבר 1939. בית הכנסת נחשב לאחד המפוארים בעיר, וקהל המתפללים בו נמנה על אמידים הקהילה.

אולם התפילה שבקומת הקרקע שימש לתפילת הגברים ומצדו השני של הקיר המערבי היה אולם לא גדול, אשר שימש בעיקר לסעודה השלישית בין תפילת מנחה לתפילת מעריב במוצאי שבת. בשני אולמות התפילה היה מקום לכ-500 איש. הקומה הראשונה שימשה כ-"עזרת הנשים", אשר יכולות היו להשקיף על תפילת הגברים באולם. בהפסקות שבין התפילות נהגו המתפללים, נשים וגברים כאחד, להתאסף בחצר האחורית של הבניין, ולנהל שיחות חולין.

בקיר המזרחי של אולם התפילה המרכזי היה קבוע ארון קודש, אליו הובילו שלוש מדרגות. ארון הקודש היה מכוסה פרוכת מבד משובח, מעוטרת רקמות יפהיפיות. בלב אולם התפילה ניצבה במה עליה עמדו הקוראים בתורה. סביב הבמה ישבו המתפללים על יד שולחנות מכוסים מפות. על הקיר המערבי היה תלוי לוח זיכרון שחור, עם אותיות זהב ונורות זיכרון.

הדמויות המרכזיות בבית הכנסת היו החזן יוס'ליה מנדלבוים, אחד החזנים המפורסמים בפולין אשר ניהן בקול עדין ונהדר, והשמש. כאשר החזן יוס'ליה היה נושא תפילה כשליח ציבור היתה דממה משתררת באולם, וכולם האזינו בקשב ובהנאה. שמש בית הכנסת, אשר כונה "חמל", היה גבר עב כרס שדאג תמיד להשליט סדר בבית הכנסת. בניו נהגו להסתובב לצידו ולסייע לו בתפקידו. בשבתות ובחגים נהג "חמל" לחבוש שטריימל.

בין המכובדים שהתפללו כאן בלטר מאיר ווהל (Wohl) שהיה אז, בשנות השלושים של המאה ה-20, בן למעלה משמונים שנה. עור פניו היה עדין כפני ילד, נטול קמטים. מדי יום היה עושה ברגל את דרכו לבית הכנסת מדרתו שברחוב דיטלה. בבית הכנסת הוקצה לו מקום כבוד, צמוד למדרגות שהובילו לארון הקודש. ר' מאיר נפטר עוד לפני פרוץ המלחמה.

ההקפות בשמחת תורה היו מהאירועים החשובים והשמחים ביותר בבית הכנסת. כל מי שנקרא להשתתף בהקפה קיבל מידי השמש "חמל" שי-נר הבדלה צבעוני שזור. הורים שהשתתפו בהקפות באו מלווים בילדיהם, וכל הקפה הסתיימה בריקוד חסידי. בחגים הוגבלה הכניסה לבית הכנסת לבעלי כרטיסי

הבנין בו שכן בית הכנסת משמש היום כמלון

כניסה בלבד, ושומרים פרטיים במדים עמדו בשערי בית הכנסת ובדקו האם הנכנסים מצוידים בכרטיס מתאים. בית הכנסת נהרס על ידי הגרמנים שכבשו את קרקוב, והוסר גם הלוח שהיה קבוע על הקיר החיצוני של הבנין. לאחר המלחמה וגם היום, משמש המבנה כבית ספר מקצועי. לו היה בית הכנסת ממשיך לפעול היה חוגג השנה 120 להיווסדו. כתב: ט.ש.

מי היו ה"מתיסוביצ'ים"? קבוצת צעירים דתיים מקרקוב שהמשיכה ללמוד תורה בחברותא בתקופת המלחמה, ובראשה עמד מתייתו גלמן, צעיר ממשפחה מתבוללת, שהתקרב לדת בנערותו. חברי הקבוצה פעלו באופן בלתי חוקי בגטו, בהקדישם זמנם ללימוד תורה, ולכן לא היו זכאים להקצבות מזון רשמיות, ונתמכו על ידי הקהילה היהודית. הקבוצה המשיכה לפעול עד לחיסול גטו קרקוב ורצח יהודי העיר שביטבה.

בעל "פני יהושע" הי"ד

סבי זקני, בעל "פני יהושע" היה דיין ומורה צדק בק"ק של קראקא, עיר ואם בישראל. ורבו בניו ובניהם, קרואי בקהל של תורה ומצוות, והרבה מעשים טובים, וילדים בכובעי מצחייה ועיניים עצובות – עיניים עצובות של יהודים, בפולין של תורה ותעודה, שגמרות חקוקות על עצי יפְרִיָה, (פול – לן – יה...).

סבי זקני בעל "פני יהושע" האמין באלוהים שוודאי שמו – אלוהים הקונה עבדיו בדין, לרחם עמו ביום דין. ונחוץ עדה סלה בבית העלמין הישן שעצי מילה וערמוני טועים בין שביליו.

אבל נינו, איש תם וסר מרע כל ימיו, מת בגטו, עיר גדולה לאנשים, עיר ענות ומכאובים, ולא ידע איש את מקום קבורתו, ולא נותר גם פליט לספר מה אמר במותו.

הביקש בעניו לחלות פני עליון, אלוהי כל הקדושים – שהוא מעל לכל הנסיונות, ותהילתו טעם כל היסורים? הצדיק באמונתו חי וגם נספה? או בך אלוהים בועקת דומיה, א-ל לא מלא רחמים! שמים וארץ, בתים ורחובות, מהם נסחבו אָלִי משרפות נכדיו הקטנים, ילדים יהודים לא רוחמו, שצדקת אבותם לא עמדה להם לעד – לא המתים האלה יהללו י-ה.

הערות לשיר:

- כאן התכוונתי ליהושע בר' יוסף, שנולד בוויילנא בסוף המאה הי"ז, כיהן ברבנות בערים שונות בפולין, ובשנת 1640 נתקבל לכהן כראש מתיבתא בקראקא. הוא חיבר הרבה ספרים, בהם "פני יהושע", אך התפרסם בעיקר בשל ספרו "מגיני שלמה", העוסק ביישובם של דברי רש"י נגד השגותיהם של בעלי התוספות. הוא נפטר בכ"ב באב ת"ח, 1648, ונטמן בבית העלמין שבחצר בית הכנסת של הרמ"א בקרקוב. לעדות תלמידו הש"ד, גרמו למותו המאורעות של שנה זו, דהיינו – חורבנה של יהדות פולין בפרעות חמלניצקי. לפי מסורת המשפחה אנוחנו מצאצאי שניהם.

- פולין של תורה ותעודה** – איזכור מתוך הקינה הפותחת במלים "פולין העדינה/ הקדומה לתורה ולתעודה/, למיום סור אפרים מעל יהודה" שנתחברה לזכר ההרוגים באותן הפרעות.

- שגמרות חקוקות על עצי יפְרִיָה** – מתוך האגדה על ראשיתו של הישוב היהודי בפולין, שאותה מביא עגנון בסיפור "קדומות".

תפילה על קברו של הרמ"א, 1931

ארגוני הנוער "יהודה" ו"העתיד"

בין ארגוני הנוער הציוניים שפעלו בקרקוב בתקופה שבין שתי המלחמות, ושהשתייכו ל"הציונים הכלליים" (בדומה ל"עקיבאים"), היו גם שני ארגונים בעלי מספר קטן יחסית של חברים, "יהודה" ו"העתיד". חברי ארגון הנוער הציוני "יהודה" היו בני נוער אשר למדו בבתי ספר תיכוניים מקצועיים, כגון בית הספר למסחר וכלכלה אשר ברחוב סטרשבסקי, בית הספר היהודי למסחר שברחוב סטרדום, בית הספר "Ognisko" לבנות ובית הספר המקצועי שליד הגימנסיה העברית. לאחר סיום לימודיהם, היו חברי תנועת הנוער "יהודה" עוברים לארגון ההמשך - "העתיד".

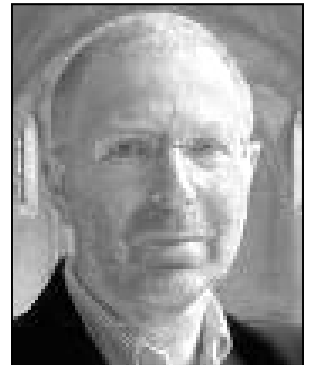
שני הארגונים שכנו במספר חדרים במבנה של קולנוע "אפולו" שברחוב זילונה (היום סרגו), איזור בו התרכזו גם תנועות נוער יהודי אחרות. באמצע שנות השלושים של המאה ה-20 פונה בניין "אפולו" ותנועת "יהודה" עברה לפעול מבין ברחוב בז'וז'ובה פינת רחוב גרטרודי, ואחר כך עבר משכנה לרחוב מוסטובה. תנועת "העתיד" עברה למשכן ברחוב גרוצקה. שני הארגונים הקימו גם קבוצות עזרה לתלמידים.

בין חברי "יהודה", אשר בשנת 1935 חגג את שנת ה-25 להקמתו, אזכיר את אדק

צבי (הנריק) גרינגרס

כריס שוורץ ז"ל (1948-2007)

כריס שוורץ, ידיד יקר של הקהילה היהודית הקרקובאית והגליצית, נפטר לאחרונה ממחלה קשה.

כריס, צלם מוכשר ומחונן, אשר אביו הגיע מפולין לאנגליה בשנת 1939, ערב פרוץ המלחמה, "נדבק" ב"חידק היהודי" בשנות התשעים, בעת ביקור בפולין. בראיון שנערך עמו לאחרונה, אמר כריס לכתב ה-BBC כי כאשר הגיע לראשונה בשנות התשעים, לרחובותיה של קז'ימייז, חש שהמקום רווי היסטוריה יהודית, והסתקן.

במהלך למעלה מ-10 שנים ביקר כריס מספר רב של פעמים באיזור שהיה גליציה, כשהוא מצלם ומתעד את השרידים של החיים היהודיים באזור. כריס תעד את מה שהיה ואת מה שאין, הוא צילם בתי כנסת, בתי קברות, קברי אחים, שרידי בתים יהודיים, שרידי המחנות ואת חסידי אומות עולם. בשנת 2004 הוא עקר מלונדון לקרקוב, ופתח ברחוב דיור 18 את מוזיאון יהדות גליציה, אותו ניהל בכישרון רב עד יומו האחרון.

מטרתו של המוזיאון היא, כפי שנאמר באתר האינטרנט של המקום "לפאר את התרבות היהודית של גליציה, להנציח את הקורבנות של השואה, ולהציג את ההיסטוריה היהודית בפרספקטיבה אחרת".

בתערוכה שהוצגה במקום, בשם "עקבות של זכרון" הוצגו למעלה מ-150 מצילומיו. בארועים שערך במוזיאון התארחו סופרים, אמנים, הסטוריונים ויוצרים אשר תרמו להעמקת "עקבות הזכרון".

אנו משתתפים בצער בני המשפחה, האם והאח, וצוות העובדים המסור של המוזיאון.

קוראים וכותבים

לזכרם של המצולמים בתמונה עם ד"ר דוד בולבה אני מבקש להוסיף: היושב שני משמאל הוא ד"ר חיים הילפשטיין, נשיא בית הספר העברי; לצידו הירש שר, מנהל בית הספר העברי; ומאחוריו עומד ד"ר הנריק זילברשטיין, ידיד קרוב של משפחתנו, עסקן ציוני ומי שסייע, יחד עם אבי, למאיר באלאבאן להוציא לאור את המדרוך לקרקוב היהודית, אשר פורסם פעמים נוספות גם אחרי המלחמה. ד"ר זילברשטיין ורעייתו אלוה, אינטלקטואלית שפרסמה מאמרים ב"נובי דז'ניק", ניספו. בנם האחד של בני הזוג עלה לישראל ונפטר כאן, ובנם השני, אנאטול סילון-זילברשטיין, מהנדס שעבר את המלחמה בשרות צבאי בצבא האדום, חזר לפולין וחי בוורשה עד מותו לפני שלוש שנים. סילון היה סופר מעמיק וכישרוני, פרסם מאמרים וספרים וכן אוטוביוגרפיה "נעמי" – ספר בעל ערך ספרותי רב שזכה בפרס. החמישי היושב משמאל הוא נוסבאום, אשר שרד את התופת ועלה לישראל.

אשר לכתבה על החזנים בקרקוב, אני מבקש להוסיף כי ברוך שפרבר, בנוסף להיותו חזן ומורה לזמרה בגימנסיה העברית, היה גם מלחין בעל שיעור קומה, אשר חיבר הימנון למלכת אנגליה. האחרונה לא יכולה היתה לקבלו מאחר ושפרבר לא היה נתין בריטי.

זכור לי כי המתפללים היו יוצאים לחצר בזמן הקריאה בתורה (ולא בעת התפילות "הלא-חשובות"), ועמם הילדים אשר למדו להוריהם היו בחיים, ולא היה עליהם להקשיב ל"קדיש".

ד"ר איגו פלדבלום

כיליד קרקוב, נצר למשפחות וסרמן, קלינר ובוכוויץ - משפחות ותיקות בעיר, אני מבקש להוסיף את רשמי מהטמפל.

אהבתי מאד את התפילות בטמפל, ולשמוע את המקהלה המיוחדת ואת נגינת העוגב. עונג רב הסב לנו מראם של חיילים יהודיים בצבא הפולני, הצועדים בעיר עם הקצינים שלהם, לכיוון הטמפל, וברחבה של הטמפל נערך המסדר שלהם. חלק מהחיילים נכנסו אל הטמפל, ואחרים טיילו ברחובות הסמוכים לו, כשהם מלווים על ידי המשטרה הצבאית הפולנית (כדי לבדוק אם הם לא עוברים על חוקי הצבא הנוקשים, ואזי לו, לחייל, שהתנהגותו לא הלמה את דעתו של השוטר הצבאי. מיד הורדה ממנו החגורה, והבושה היתה גדולה). כילד, הייתי גאה מאד לראות צעירים יהודיים חיילים במדים. הרבה בנות יהודיות, יפהפיות, התאספו אף הן ליד הטמפל. אולי על מנת לחפש חתן. חלק מהבנות הדתיות באו עם אביהן, כדי להזמין חייל יהודי לארוחת שבת בצהריים, ואכן, חלק מהחיילים הצטרפו אל המשפחות היהודיות, ובילו עמם. כך הפך מנהג זה למסורת שבת.

יעקב (ינק) וסרמן

בעקבות הכתבה על חידוש העירוב ברובע היהודי בקרקוב, כפי שנרשם מפי חותני מר יוסף בוסק:

עד 1870 היו היהודים רשאים לגור רק בגטו היהודי קז'ימייז, והחומה שהקיפה את הגטו שימשה כעירוב, כך שבעיית העירוב לא היתה קיימת. עם יציאתם של היהודים לשכונות נוספות בעיר החלו להקים עירוב. בין מלחמות העולם היה עירוב בקרקוב היהודית, וגבולותיו היו: מצד אחד נהר הוויסלה, מהצד השני הסוללה של פסי הרכבת עד שדרת הפלנטי ובהמשך חלקו של שדרת סטרווישנה עד סוללת הרכבת.

מדי יום שישי נבדק העירוב על ידי מאיר רוק שהיה מתפלל עימי בבית הכנסת מגלה עמוקות. מר מאיר רוק היה מועסק על-ידי הקהילה וכל יום שישי היה נוסע בכרכרה "פיאקר" מסביב לתחום הערוב (ברחובות פלנטי וסטרווישנה) ובדק אם העירוב לא נקרע. אם נקרע היה לו גליל של חוט ברזל וצבת כך שניתן היה לתקן בו במקום את העירוב. אנו מברכים על חידוש העירוב.

רשמה מוריה בוסק

מסע אל פולנים אחרים

מסע לפולין הוא גם מסע אל הורינו וסבינו, אל זיכרונותיהם ואל שתיקותיהם, אל מועקותיהם ואל צלקותיהם. מסע לפולין הוא גם מסע אל הפולנים.

כל מי שהוא צאצא ליוצאי פולין נושא במוחו את מה ששמע מהוריו ובני דורם במשך שנים על האנטישמיות הפולנית הבוטה. שמענו את הדברים בעיקשות יומיומית או בסיפור קצרצר או בהערת-אגב. ראינו ושמענו את הקשישים הפולנים ב"שואה" של קלוד לנצמן ובסרטים תיעודיים אחרים. ההכללות, שבדרך-כלל אינן מדויקות - היו נכונות לגבי הרוב המכריע של הפולנים.

העדויות על חסידי אומות העולם ועל מצילי יהודים היו כמו טיפות בים: על אחד שהקים מפעל שבו העסיק יהודים והציל את חייהם, על אחד שבבית המרקחת שלו ליד הגטו סייע ליהודים בתרופות, במידע ובעניינים אחרים, ועל משפחה שהסתירה במרתפה את שכניה היהודים.

רבים מניצולי-השואה ששמעו על נסיעות לפולין - התכרכמו פניהם. איש יקר אחד אמר לנו: "נולדתי במקום הכי-מפורסם בעולם, באושוויץ - ובאותה נשימה הוסיף מייד: "למה ישראלים נוסעים לפולין, למה הם דורכים שם?".

עם המשא הזה על כתפיו יצאנו לפולין ועם המשא הזה הלכנו במוצאי-שבת בראשית יוני 2007 ל"בית-הכנסת הגבוה" ברובע היהודי הישן של קרקוב, קז'ימייז', לערב שירה ונגינה של חברי תנועת "גשר" ושל תלמידי המחלקה ללימודי יהדות באוניברסיטה היאגילונית העתיקה של קרקוב במסגרת אירועי "ימי ישראל".

רובע קז'ימייז' היום הוא מעין "נחמת-עניים" ליהודים. קרקוב זכתה לכך שלא הופצה ונהרסה כערים אחרות בפולין, וכך שרדו בה, בין היתר, גם מספר בתי-כנסת. תכולתם נחרבה ונשדדה, אך שרידיהם נותרו על מקומם. הרובע לבש חיים חדשים. מסעדות בעלות גוון יהודי צצו ברחובותיו, ופולנים יושבים במסעדות אלו שעל קירותיהם ציורים ותמונות של יהודים עטורי זקנים ופיאות, וברקע מתנגנת מוסיקת יהודית.

בין בתי-הכנסת ששרדו מן הימים ההם יש מעטים שחידשו את פעילותם, כמו בית-הכנסת הידוע של גדול פוסקי אשכנז, הרמ"א (ר' משה איסרליש). ליד בית-הכנסת נמצא בית העלמין שבו הוא קבור והמשמש גורם משיכה למבקרים רבים. בית-הכנסת מתמלא בשבתות במתפללים, רובם תיירים

ישראלים ובתוכם כאלה שאינם מן המבקרים הקבועים בבתי-כנסת בארץ. כולם מושפעים מאווירת-העבר המיוחדת השורה על המקום.

בית-כנסת אחר הוא בית הכנסת הגבוה ("די הויכע שול") שבנה ככל הנראה בשנת 1563 ועבר תהפוכות רבות. הוא נהרס בתקופת הכיבוש הגרמני וכל תשמישי הקדושה יקרי-הערך שהיו בו נשדדו. לאחר המלחמה שופץ הבניין ובמשך שנים שימש את החברה לשימור עתיקות. היום משמשת קומת הקרקע כחנות ספרים (בחזיתה הכתובת באידיש "בוכהאנדלונג"), ובית הכנסת הוא מוזיאון. באולם התפילה לשעבר ישנם שרידים של ציורים וקטעי פסוקים ותצוגה של תמונות הנוגעות לקרקוב היהודית.

בליל-שבת לאחר התפילה בבית הכנסת של הרמ"א הולכים אחדים מן הישראלים אל בניין הקהילה, שם מצטופפים עשרות סטודנטים פולנים צעירים, (אצל חלק מן הבנות אפשר להבחין בשרשראות עם צלבים על צוואריהן), באולם מקושט בדגל גדול של ישראל, מאזינים ל"קידוש", לברכת "המוצאי" על החלות, ולזמירות-שבת שמשמיע מרצה מישראל. הם שותים מן היין, טועמים מן החלות, "מנגבים" חומס, ומפגינים את הנאתם מן הערב בהשתתפות פעילה ובמחאות-כפיים. בחורה פולניה היושבת לידנו מספרת על לימודי היהדות שלה ועל האהבה לנשוא, וכשאנחנו אומרים לה בסוף הערב בפולנית "להתראות", היא עונה בעברית: "להתראות ושיהיה לכם שלום שבת".

אך האירוע המרכזי הוא במוצאי-שבת. היוזמה לאירוע זה, בין שאר האירועים המאורגנים ב"ימי ישראל", היא של קבוצת סטודנטים פולנים הקוראת לעצמה "גשר" (כך, בעברית), מהמחלקה ללימודי היהדות באוניברסיטת קרקוב, ובסיוע ארגון יוצאי קרקוב. כמאה סטודנטים לומדים במחלקה שבראשה עומד פרופ' אדוארד דוברובה. מדי שנה מתקבלים ללימודים כשלושים סטודנטים מתוך מאה המבקרים להתקבל. לפני שלוש שנים החלה מסורת זו ומזה שנתיים מגיעים לקרקוב נציגי אגודת הידידות ישראל-פולין וארגון יוצאי קרקוב, המספקים בכל ימות השנה חומרי-הסברה, מרצים וסרטים לחברי התנועה.

הקונצרט מאורגן ע"י הסטודנטים. כמאתיים אנשים נוכחים במקום, רובם סטודנטים בגילאי 20-30, השאר הם הוריהם וגם אנשים מן הרחוב וקומץ ישראלים משתאים.

הם יושבים באולם-התפילה לשעבר ורבים שאין להם מקום-ישיבה עומדים ליד הקירות מסביב. הפנים הצעירות הן בעלות תווי-פנים פולניים מובהקים, העיניים קורנות. על הבמה ששה נגנים, חצוצרן-מנחה ושתי זמרות, כולם מצויינים ועושים את עבודתם בכישרון ובמקצועיות.

הם מסבירים בפולנית על ר' נחמן מברסלב, על התפילה ועל ריקוד "הורה", על שפת האידיש ועל היידיש היהודית, וסוחפים את הקהל למחאות-כפיים קצובות לקול שירת "הבן יקר לי אפרים" ו"כל העולם כולו גשר צר מאוד", "אבינו מלכנו חננו ועננו", ו"מיין שטעטאלע ברענט", וכמובן "הבה נגילה" ו"הבאנו שלום עליכם". קשה לתאר במלים את התחושה המלווה אותנו למראה עשרות צעירים וצעירות פולניים המקפצים יחד בקצב אחיד לאורך כותלי האולם, מניפים ידיים כלפי מעלה, ושרים בעברית "עם ישראל חי". וכאשר המנחה אומר בפולנית בסוף הערב את המלה "התקווה", אינו נצרך למילות-הסבר נוספות. מאתיים פולנים צעירים קמים על רגליהם, עומדים זקופי-גו ושרים בעברית את "התקווה", והאקוסטיקה של האולם מעצימה את הקולות והצלילים.

אנחנו יוצאים בשעה מאוחרת אל רחובות קרקוב הרטובים מן הגשם האביבי ומנסים לעכל את החיזיון שראינו. בפולין קשה לטייל ללא סיועו של החבר הצמוד: הדימיון. הוא שמשלים לנו את מה שאיננו יכולים לראות: את מראה אלפי היהודים שחיו בעיר טארנוב, את מראה המתפללים בבית-הכנסת בלאנצוט, את המצבות שנעקרו ונעלמו מבית העלמין בשצ'צין, ואת מראה בני משפחותינו שעצמותיהם טמונות כנראה בקבר-אחים במחנה-ההשמדה בלז'ץ הסמוך למקומות מגוריהם.

הדימיון אינו יכול לספק לנו את הצילומים המדויקים שמעולם לא ראינו, כמו את תמונת הסבא שלנו שנראה בחיים בפעם האחרונה כשהוא מטייל באחד מרחובות קרקוב. פולין היא מסע שבו נותר לנו רק לדמות בעיני רוחנו מה ראו הורינו במקומות הנראים היום שונים לחלוטין.

בפולין מותר גם להיזכר בחלום ילדותי תמים שחלמנו פעם על צוהר קטן הנפתח בשמים וממנו משקיפים, ברגעים של חסד, האנשים היקרים לנו, והם רואים משם גם אותנו, ממשיכי דרכם, וגם, אי פה אי שם, פולנים אחרים.

דוד מלמד

בצל בתי כנסת וכנסיות של קז'ימייז'

במשך מאות שנים התקיימו בקז'ימייז' יחסי שכנות בין היהודים והנוצרים שהתגוררו במקום, כשכל קבוצה שומרת על מסורתה ומקיימת את אורח חייה המיוחד. כל אחת מקבוצות אלה השאירה גם את חותמה על הארכיטקטורה והמבנים שברובע, בתי הכנסת, בתי המדרש והשטיבלך מחד, ומאידך הכנסיות והמנזרים. אווירת הקדושה אשר שררה במקום עד לחורבן, לא התפוגגה כליל גם היום, ואת שרידיה אפשר לחוש עד היום בבתי הקברות היהודיים, בתי הכנסת והכנסיות. מידי שנה נראים בקז'ימייז' קבוצות של חסידים העולים לקברי הצדיקים ומתפללים בבית הכנסת הרמ"א, ולצדם - תהלוכות נוצרים לצעדים לכנסיות המקומיות, וביניהם גבול רגשי ונפשי.

בבית הכנסת הישן שברחוב שרוקה 24 בקז'ימייז' נפתחה, בחודש שעבר, תערוכה מיוחדת שכותרתה "בצל בתי הכנסת והכנסיות של קז'ימייז', המציגה את החיים במקום מזווית מיוחדת זו, ומספרת את סיפורם של בתי הכנסת והכנסיות במקום. לצופה המבקר בתערוכה ניתנת הזדמנות לצפות במקום אחד ובתקופה אחת, בעיר אחת החולקת היסטוריה משותפת בין שתי תרבויות שונות.

את התערוכה אצרה אננה יודלוביץ-דז'ינדיץ', ומנהל המוזיאון הוא ד"ר אוגניוש דודה, העושה ימים כלילות, מזה שנים, על מנת שהנוכחות היהודית לא תמחה מקרקוב ומקז'ימייז'. התערוכה תהיה פתוחה עד ה-24 באוקטובר.

EUGENIUSZ DUDA, ANNA JODŁOWIEC-DZIEDZIC

W CIENIU BOŻNIC
I KOŚCIOŁÓW
KRAKOWSKI KAZIMIERZ

